

B. Virághalmy Lea

Az a március a kolozsvári akadémián

In: Hajdú Ákos, Ősz Ferenc (szerk.)

Forradalom és szabadságharc, 1848-1849

a Magyar Történezhallgatók Egyesületének tudományos konferenciája

Budapest, ELTE BTK, 1998.05.05-1998.05.07.

1848 tavaszán Európán végigsöpört a forradalom. Szinte már közhely a két angol utazó leírásából ismert tény, mely szerint nyugatról keletre indulva, bárhová érkeztek, ott azonnal kitört a forradalom. Csak Pestig jöttek, de a forradalom haladt tovább, immár nélkülük is. Kolozsvárra 5 nap múltán érkezett, ennyi idő kellett, hogy a március 15-i események híre Erdélybe jusson.

A fizika törvényei szerint egy edénybe csak annak térfogatáig lehet folyadékot tölteni, az utolsó utáni csepp már nem fér bele. A reformkor eszméi a közlekedés „gyorsaságával” egyenes arányban terjedtek - az ország bármely sarkában együtt lélegzett az újat, változást akaró fiatal-ság. Az Országgyűlési Tudósítások együttes, közös olvasása megmozgatta az addig információhoz alig jutó, elzárt vidéken élők hazafias érzelmeit. Különösen hatottak az új eszmék mind a világi, mind az egyházi nevelőintézetekben.

Tanulmányomban a kolozsvári akadémián 1848 márciusában kialakult hangulatot kívánom érzékeltetni - sajátos megközelítéssel, egy később íróvá lett fiatal fogadalmas piarista kispap, Blumentritt (1851-től Virághalmi) Ferenc személyén keresztül.

Ahhoz, hogy a kolozsvári eseményekhez jussunk, szükséges egy kevés előzmény ükapám életéből. A Bodeni tó partjáról származó katolikus Blumentritt család egyik ága Prágában, a másik Komáromban telepedett le. Itt, a Duna partján született ükapám is, 1826-ban. A belső magisztrátusban hivatalt vállaló, volt bencés szerzetes édesapja halála után Prágába került nagybátyjához, s annak feleségéhez, a Fülöp szigetekről Európába hazatelepült spanyol Dolores de Alcarazhoz, akitől modern, rendkívül rugalmas, akkomodációra épülő jezsuita nevelést kapott. Magyarországra visszatérve Győrben, a bencéseknél érettségizett.

A család kifejezett kívánságára a fiatal Blumentritt papi pályára lépett. Pálya - s nem hivatás volt ez számára, mivel nem volt módja más lehetőséget mérlegelni - mások döntöttek sorsáról.

Csak a formát választhatta, a földbirtokos bencés rend helyett az akkor még valóban szegény gyermekek tanítását vállaló piaristákat. Egyértelmű ebben a lépésében a spanyol „nagynéni” hatása; s egyben érdekes párhuzam is megfigyelhető a Fülöp szigeteki túlságosan meggazdagodott, a bennszülöttekkel szembekerülő „földbirtokos” domonkos és a magyarországi bencés rend, valamint a helyi szokásokat gondosan ápoló s azt kereszténységgel átítató indonéziai „vándorprédikátor” jezsuita, s az alföldi piarista atyák között.

Blumentritt egyik, Jagicza Lajos bencés szerzeteshez írott levelében vallotta, hogy „az igaz hazafiak... óhajtják azt, hogy a nemzet vagyona oly férfiak kezei között legyen, melyek áldást hintenek a szegények közé, letörlik a keserűség könyűit, s a hit vigaszával egyetemben anyagi segílyt is visznek a szűkölködés és nyomor gunyhóiba!” (Győri Közlöny 1862.254). Liberális szemlélete, szociális érzékenysége, nem öncélú tudásvágya eszközt keresett, s a rákényszerített pálya keretei között próbált kibontakozni. „Örömhír volt ez a család körében, melyet a fiú nem zavart; de el-elvonulva, a magányban nem egyszer eredt bűnnek, s nem egy könnyű hullott azon világ emlékének, melyet nem ismerve el kellend hagynia; de szerettei öröme, a rokonok és ismerősök egymást érő üdvözlétei háttérbe szoríták bánatát; s az... újdonság varázsa kibékíté végzetével... A papi ruhára dobogó szívvel gondolt - hol az a fiú, ki ha papnak, vagy katonának áll, kezdetben ne örülne az egyenruhának?” (RÓNAY é.n.I.22-23.)

Blumentritt első két novíciusévét a kecskeméti házban töltötte. Mivel még csak 18 éves volt a két év letelte után, a „simplex professio”-ra nem kerülhetett sor, így fogadalom nélkül diszponálták tanárnak; még egy évet Kecskeméten, majd egy évet Besztercén tanított a gimnáziumban hitoktatóként.

Kolozsvárra az Ájtatos Szerzet 1847-es Névkönyve alapján 1846 szeptemberében küldte Blumentrittet a rend, hogy ott kezdje meg a még latin nyelvű bölcséleti (azaz mennyiség-, természet- és bölcsészettani) tanulmányait az akadémiai líceumban. Ez az akadémia, amelynek kutathatatlan állapotban lévő iratai jelenleg szétszórva lappanganak bukaresti és kolozsvári levéltárakban, valamint magánszemélyek lakásán, az 1806-i Ratio Educationis iskolaszervezésnek megfelelően főiskolaszerű intézmény volt. Gimnáziumi érettségi után kerülhettek ide a növendékek, kik két esztendeig filozófiával és különféle reáltudományokkal, majd újabb két évig jogtudományokkal foglalkoztak.

A Szent József növelde igen híres volt Erdély-szerte a természettudomány, a mezeti-gazdaság és a hittan tanszékéről, valamint csillagdjáról. A természettudomány, melynek jeles előadói Moger Károly, Bergay József és Suhajda Sándor voltak, a természetrajzot, a vegy- és kézmű-

tant foglalta magába. A hittan tanszék létrejöttét annak köszönhetette, hogy 1786-ban II. József felállította a pesti központi papnövelde, s a kolozsvári egyetem hittudományi karának hallgatóit is ide küldték, így megszűnt ez a kar. Ezért rendelte el I. Ferenc király, hogy Kolozsvárott az akadémián hozzanak létre egy hittan tanszékét. A csillagda sorsát Keserű Mózes, a líceum igazgatója, szíven viselte; rendszeresen publikálta csillagászati s meteorológiai észleleteit a hazai s külföldi lapokban.

Az akadémisták nem mindig elégedtek meg a líceum második emeletén lévő, „kellőleg bebútorozott olvasószobával” rendelkező bibliotheca könyveivel, hanem az Erdélyben csak Kolozsvárott lévő két rendes könyvkereskedést is érdeklődéssel látogatták. (A rendes jelző itt az egyébként másutt is, pl. Enyed, Marosvásárhely működő fiók-könyvkereskedésektől való minőségbeli eltérésekre utal.) Ezenkívül kéz alatt járt közöttük egy érdekes, mondhatni korszakalkotó mű: Bölöni Farkas Sándor „Északamerikai Utazás”-a, amelyet Estei Ferdinánd már évekkel azelőtt a tiltott könyvek közé sorolt, s olvasását csak ún. jogosító levéllel engedélyezte. A műről Széchenyi István 1834-ben, Bölöni Farkas Sándorhoz címzett levele alapján Jakab Elek így ír: "Kimondhatatlanul kellemes pillanatokat élt elolvasásakor. Bár lettek volna órák, napok! De kezébe véve a drága könyvet, többé nem tehette félre. Hála a Mindenhátónak, hogy az napvilágra jött, haszna honosinkra nézve felszámíthatatlan. Azon jó, mellyel telidesteli van, oly világosan, annyi érdekekkel, és oly kímélve közöltetik, hogy az áldott mag, mely belőle hull, még rosszabb földben is kikelne, amilyen a mienk." (JAKAB 1888.III.967)

A földre, lélekbe vetett mag, az igény azonban csak látszólag halt el hónapokra, évekre – Blumentritt s a kor többi átlagembere számára is észrevétlenül - az egyik tavaszon kikelt. „Mindezekről Kolozsvárt e’ hó (azaz 1848 március) 20-ig semmit sem tudtunk, mert a’ vásárnapi posta nem hozott testvérhoni lapokat... Néhány percz alatt a’ váratlan meglepetés első benyomata után, honfias elszántság ‘s tettekre buzdulás szelleme lengette bé egész városunkat... Valami tiszteletet idéző áhítat honolt minden arczon, tükre a kétes jövő iránti aggodalmak, ‘s egy dicső multú nemzet hősi erélyében, tántoríthatlan hűségében ‘s igazságosságban vetett remény érzelmvegyületének... Hát a pártok?... Oh e’ lélekemelő látványt csak a’ halál törlendi le emlékezetünk táblájáról... E’ volt a’ jelszó. ebben összpontosult minden iránynézet... Felvirradt... martius 21.-dik napja. Reggeli 9 óra után tömérdek nép lepte el a’ tanácsház előtti tért...” (Erdélyi Híradó 1848/337.187) Méhes Sámuel tanár és lapszerkesztő, a városi szenátus tagja, a tanács rendkívüli ülésén felszólalásában indítványozta: „1. hogy Kolozsvár esküdt-közönsége... az uralkodó felség iránti alattvalói hűségét fejezze ki; 2. határozza meg, hogy polgári őriséget állít fel, melyben minden polgár vegyen részt; 3. kérje meg a gyűlés a királyi kormányzékot, minél hamarábbi országgyűlés tartásának kieszközlésére, melynek - 4.

egyik legfőbb teendője legyen Erdélynek Magyarországgal egyesülése; 5. mondja ki a közgyűlés a törvény előtti egyenlőség és közteherviselés elvének elfogadását; 6. ...az igen korlátolt hírlapoknak némileg szabadabb mozgást engedjen.” (JAKAB 1888.III.1020-1021) „E felírási javaslatot a’ gyűlés úgy a mint tervezve volt, szóról-szóra elfogadta... Roppant néptömeg: úrrend, polgárság, tanuló ifjúság nemzeti színű zászlókat lobogtatva, melyeken e’ szót lehet olvasni: stb kiáltásokkal ‘s nemzeti dalok éneklésével reszkették a’ léget rövid szünetekkel... Egyik feliratú lobogót a’ tanácsház fedélhomlokzatára tűzték ki... A’ mint béesteledett 2-300 fáklya lobogó fényénél, magyar zeneszónál ment a’ fiatalság... a nap diadala feletti örömeiket... nyilvánítani. A mai napon megmutaták, mikép hazáért, királyért, alkotmányért és nemzetiségért lelkesülni tudnak... a lelkesülés egy oly nemes hevével, mely a’ rendet és illedelmet sértő legkisebb botránytól is visszaborzad, úgy ezután is óvakodjanak még csak a gyanújától is olyasminek, mintha azon nemes hevű fiatal honfiak közt, kik a’ mai polgári innepnek oly lelkes szereplői valának, létezhetne rakonczátlan csendzavaró is... A’ dal, melyet a’ fiatalság ez alkalommal énekelt, itt következik:

Nyugat felől testvérünk ajkiról

A’ szent szabadság menydörgése szól

Ébredjünk és fogjunk kezét

‘S dörögjön fel hazánk felett

E’ szó:

Legyen szívben, hazában

Az ébredő magyar közt unió!

Nyugat felől testvérünk ajkiról

A’ nemzetegység szent igéje szól

Ki nyugszik még?! Ki vesztegel?

Most vagy soha! Dörögjön fel

E’ szó:

A’ két magyar hazában

Legyen szabadság, legyen unió!!”

(Erdélyi Híradó 1848/337.188-189)

Ez a nap mély hatással volt a huszonkét éves Blumentrittre. Rónay Jácint későbbi vallomása akár az ő szívéből születhetett volna: „Ha a véletlen nem vezet a népgyűlésbe, ha a pillanat lelkesedése nem buzdít szóra, tán nem kerültem volna soha az 1848-49-ki események színhelyére, s ott ülnék mint egyszerű szerzetes a zárdában, írva, tanítva a Filozófiát ; s ki tudja

nem használtam-e volna többet hazámnak? Ilyen az élet, egy meggondolatlan pillanat lesodor bennünket a rendes pályáról, s ragad oda, hova nem hittük volna, hogy valaha eljutandunk.” (RÓNAY é.n.I.67)

Suhajda Sándort, Blumentritt kedvelt piarista akadémiai természettan tanárát is magával ragadták az események. Lelkesítő előadásai hatására a későbbiekben számos kolozsvári fogadalmas rendtag állt be nemzetőrnek, maga pedig a szerveződő katonai akadémia tüzérosztályának fizikai tanszékére nyújtotta be pályázatát. „Hitvány ember volna az és nem magyar, ki gyáván visszavonulna most, midőn hazáját, szabadságát, kedveseit veszély fenyegeti. Az nem érdemel hazát, szabadságot, ki érettük, ha kell vérét utolsó cseppig ontani nem siet. Hisz ám múltjuk el a mi nevünk, csak a féltett, imádott haza legyen halhatatlan, vesszünk el mi, csak a nemzet éljen örökké” (GÁL 1948.20) - buzdított Horváth Piusz.

Csak az első pár nap volt „dicsőséges”. Nehéz, nyugtalan hónapok következtek 1848-ban. Ez a március (mely „beivódik, evődik, velődik”) - hatott, lázított szüntelen.

A felvilágosodásig az emberi lét méltóságát és szépségét biztosító három metafizikai tényező: a természeti szükségszerűség, a kötelesség és a véletlen szabta meg az ember viszonyulásának tárgyát változó módon és intenzitással, de mindig együtt, heteronóm formában. A XIX. század elejére Magyarországon is az addig egészségesen megoszló egyensúly felborult, hol az egyik, hol a másik tényező vált kizárólagossá, megfosztva az embert metafizikai értelemben is a különböző helyzetekben szintjének megfelelően biztosított döntési szabadságától. Ezt láttuk Blumentritt esetében is.

Igéneyei, vágyai azonban nem egyediek voltak; szellemi környezete, a piarista akadémia lehellte a változtatni, alkotni, országot építeni, egyesíteni, emelni vágyó légkört. De ez a kisugárzás később már -mondhatni- parancsba adta a „szabadságot”. Az új március esélyt villantott fel a változtatásra, mely azonban lelki síkon nem valósulhatott meg. Az egyén ismét elvesztette uralmát döntései felett, és egy, az emberi akaratot elfojtó tömegjelenség részévé vált.

Az ezzel foglalkozó néplélektan és a Schütz-i karakterológia mellett a korszellem a harmadik módja az emberi lélek tipizáló megismerésének. A korszellem a múlttal szembeni, önmagában is fejlődő életreakció, melyet a régi elégtelenségének érzete vált ki. Ezért volt igazán „korszerű” a piarista oktatás, mert nem a már kialakult korszellemet (közszellemet) olvasztotta magába, hanem alkalmassá vált egy újfajta életmagatartás spontán megteremtésére. „A kor akkori szelleme tőlem azt igényelte” (i.m.29) - könyörgött az ötévi novíciuskodás után tüzér-

nek jelentkezett Nucsecz József Eduárd piarista fogadalmas rendtag 1851-ben, Tamásy József rendfőnökhöz írott levelében. De hiába, mert a piarista rendi káptalan korábbi ígérete ellenére, Scitovszky János hercegprímás javaslatára (mellyel Sussich György győri kanonok a rend eltörlésére vonatkozó ajánlatát akadályozta meg) Bach 1850 január 21-én kelt határozatában megtiltotta az új piarista novíciusok felvételét a honvédnek állt fogadalmas kispapok visszafogadásával egyetemben.

Csak egy nap volt 1848 március 20-a Kolozsvárott - mégis egész életüket meghatározó döntések forrásává vált.

Mi a történelem? Döntések sorozata - melyben az ember valósághoz, „normákhoz” való viszonya életre kel. Ennek egyik megoldási kísérlete a korszellem; ösztönzője pedig az a feladat, amellyel a történeti valóságot, a változó élet és az örök normák egységét újból és újból megpróbálja helyreállítani az ember a folyvást változó történelmi szituációkban.

A korszellem tehát (Joó Tibor elméletében) az értéktudattal megáldott személyiségek szubjektív normaélményéből hajt ki; individualisztikus erők alkotása. Ezért mindig a jövő mutatja meg, hogy ez az új életlendület magával tudja-e ragadni a társadalmat, vagy sem. Ha nem, a közösség kegyetlen ítélete ellen fellebbezni nem lehet - az a halállal egyenértékű „életfogytig való élet”. Blumentritt egy későbbi, 1862-es regényében így írt: „én vagyok... a bujdosó, az üzőtt vad, kit irtózik befogadni saját faja, mert vért és iszonyatot hozott csendes gunyhóujára s a béke áldásait a háború dühöngő fúriáival emészteté fel” (VIRÁGHALMI 1862.II.142).

Ez nem pusztán egy érzékeny író látomása volt. 1861-ben már a volt honvédek döbbenettel vegyes fájdalommal értesültek arról, hogy „március 15-ike, az 1848-iki vívmányok hajnala városunkban (Győrött) megünnepeltetett. A boltok és műhelyek zárva tartattak, s a népség ünnepies öltözkében zarándokolt templomainkba. Tíz órakor a szent bencze-rendiek templomában tartatott nagy mise, mely után a több ezerre menő ájtatoskodók által a énekeltetett el a templom előtti Széchényi-téren... Estve... a nép, mintegy 50-60 fáklyás által vezetve, a... nagy temetőbe zarándokolt, imádkozott, a Szózatot elénekelte, - s azután visszatérván a városba, kezdődött a garázdálkodás... A vezetői fejére nőtt csőcselék... a cs. kir. posta-hivatal ablakain kívül sok más magánosokét... így... egyik lelkesebb úrhölgyünk földszinti ablakait úgy bezúzta, hogy bútorzata biztosítása végett őrt kellett kapitányságunknak állítani... Az ablakzúzás ragály lett... Ez estve túlságig gyakorolt lövöldözésről most hallgatok... Értelmiségünket e vandalizmus undorral töltötte el... A nép vezetése erős férfiúi kezekbe való. Mivé lennénk, ha a szuronyok zsarnokságát a csőcselék basasága váltaná föl?!” (Győri Közlöny 1861.87)

Az érték és a valóság 1848/49-ben napokra, órákra olvadhatott csak egybe. Később elvesztette életerejét, de útmutatóvá vált sokak számára. Lehetőséget kaptunk ezzel arra, hogy az élet megszentelt pillanataiban, márciussal újra kezdve felemelhessük szavunkat, igényeinket, létünket hozzá. Emberi és értelmiségi metódusunk rejlik ebben az erőfeszítésben.

IDÉZETT IRODALOM:

- B. VIRÁGHALMY Lea: A Cserepár naplója. (Historioszociográfiai áttekintés a XIX. század Magyarországból. OSZK Kézirattár, [Budapest], 1994.
- GÁL István: A piaristák részvétele a szabadságharcban 1848-49. (In: A magyar kegyes tanítórend Budapesti r. k. kollégiumának /ált. isk. és gimn./ Évkönyve az 1947-48. iskolai évről. Budapest, 1948. pp.15-37.)
- JAKAB Elek: Kolozsvár története. I-III. Budapest, 1870-1888.
- RÓNAY Jácint: Napló-töredék. Hetven év reményei és csalódásai. Nyomatott kéziratul tíz példányban. I-VIII. Pozsony, é.n.
- VIRÁGHALMI Ferenc: A király védenczei. I-II. Győr, 1862.